

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Analýza asymetrického konfliktu
Sovětská invaze do Afghánistánu
Lukáš Batysta

Plzeň 2017

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy – britská a americká studia

Bakalářská práce

Analýza asymetrického konfliktu

Sovětská invaze do Afghánistánu

Lukáš Batysta

Vedoucí práce:

PhDr. Martina Ponížilová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2017

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2017

.....

Poděkování:

Chtěl bych poděkovat PhDr. Martině Ponížilové, Ph.D. za vstřícný přístup, odborné vedení a užitečné rady, které mi při psaní této práce poskytla.

OBSAH

ÚVOD	1
1 ASYMETRICKÉ KONFLIKTY	5
1.1 Definice asymetrického konfliktu	5
1.2 Zájmy, vůle a strategie v asymetrických konfliktech.....	10
1.2.1 Rozdíl mezi guerillou a terorismem.....	13
2 SOVĚTSKÁ INTERVENCE DO AFGHÁNISTÁNU	17
2.1 Pozadí a příčiny sovětské intervence do Afghánistánu.....	17
2.2 Asymetrické aspekty sovětské intervence do Afghánistánu.....	23
2.3 Strategie využívané jednotlivými aktéry.....	27
2.4 Zájmy a vliv nepřímo zúčastněných aktérů.....	33
ZÁVĚR	37
SEZNAM LITERATURY	42
RESUMÉ	45
PŘÍLOHY	47

ÚVOD

Když sovětská vojska překročila v roce 1979 hranice s Afghánistánem za účelem udržení komunistického režimu, počítalo se pouze s časově a početně omezeným výsadem. Hlavním cílem bylo pomoci afghánské armádě uklidnit situaci v zemi. Avšak Sovětský svaz zde tvrdě narazil a setkal se s obrovským odporem islamistických povstalců, který nakonec přerostl v konflikt trvající téměř 10 let.

Samotná problematika asymetrických konfliktů spočívá v tom, že proti sobě stojí dva značně odlišní aktéři. Na jedné straně se z pravidla nachází stát nebo koalice států, na straně druhé se často jedná o nestátní povstalecké skupiny. Dalším poznávacím znamením asymetrických konfliktů není pouze velikost vojenské síly, ale také technická vyspělost a jakými prostředky jednotliví aktéři disponují. Důležitým faktorem je také organizace, tedy jedná-li se o pravidelné či nepravidelné síly a strategie boje, kterou jednotliví aktéři uplatňují. Asymetrické konflikty jsou také typické pro využití netradičních postupů a nekonvenčních přístupů s cílem co nejvíce eliminovat protivníkovu sílu a zaměřit se na neočekávané útoky na jeho nejslabší místa. Tyto postupy jsou využívány zejména slabšími aktéry k vyrovnání jejich sil se silnějším protivníkem. Asymetrických konfliktů bychom našli v blízké minulosti velké množství a zpravidla bývají za vzorové příklady dávány konflikty Spojených států amerických ve Vietnamu a právě i Sovětská intervence do Afghánistánu.

Publikací zabývajících se teorií asymetrických konfliktů můžeme najít poměrně široké spektrum převážně ze zahraničních monografií a článků. To nám dává možnost detailně se seznámit s touto problematikou a porozumět tomuto pojmu. Za stěžejní díla, které k tomuto tématu vyšly můžeme označit články od Adrew Macka *Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict*, Ivana Arreguín-Tofta *How the Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflict* a Roberta M. Cassidyho *Why Great Powers Fight Small*

Wars Badly. Tyto články nám poskytují velmi detailní rozbor a konceptualizaci asymetrických konfliktů. Publikace zabývající se asymetrickými konflikty najdeme, sice poskrovnu, i od českých autorů. Za pozornost určitě stojí kapitola od Emila Souleimanova *Terorismus ve světle geneze ideologie a technologie asymetrických konfliktů* v knize *Terorismus. Válka proti státu*. Povedené jsou také články od Antonína Krásného *Pohledy na asymetrii v operacích* a od Jana Eichlera *Asymetrické války*.

Rozsah textů zabývajících se Sovětskou intervencí do Afghánistánu je vcelku široký a dává možnost podívat se na tuto událost z mnoha pohledů. Některé z těchto publikací se i zaměřují pouze na některé dílčí faktory, které tento konflikt ovlivnily, což nám umožňuje detailnější pohled a lepší pochopení celé situace (např. M. Bah manyar *Afghanistan Cave Complexes 1979-2004*, Jiří F. Šiška *Vrtulníky proti mudžáhedínům: sovětsko-afghánský válečný konflikt 1979-1989: vrtulníky na bojišti*). Z textů, které se zabývají celkovým vývojem tohoto konfliktu bych vyzdvihl knihy od Gregoryho Feifera *The Great Gamble: The Soviet War in Afghanistan* a Olega Sarina – Lva Dvoretzkyho *Afghánský syndrom: Sovětský Vietnam*, které poskytují velmi detailní popis celé události.

Téma jsem si vybral z důvodu významnosti a podstaty tohoto konfliktu ve vývoji studené války a také samotného Afghánistánu. Sovětská intervence do Afghánistánu měla velmi negativní dopad na sovětsko-americké vztahy a Spojené státy ji ostře odsoudily. Došlo tak k ukončení období relativně klidných vztahů mezi těmito mocnostmi. Reakce Spojených států byla téměř okamžitá a vedla například k tomu, že americký senát odmítl ratifikovat smlouvu o omezení strategických útočných zbraní SALT-2 a také začala materiální podpora afghánských povstalců ve formě humanitární pomoci a zejména dodávek zbraní (Horák 2005: 35). Zároveň tato intervence vyvolala velkou vlnu odporu proti expanzi sovětského komunismu i v sousedních muslimských zemích, zejména Pákistánu. Důsledky této války

byly pro Afghánistán zničující. Po odchodu sovětských vojsk vypukla v Afghánistánu občanská válka o získání moci mezi jednotlivými skupinami povstalců. Tato válka dala také za vznik nové vojensko-politické skupině Hledači pravdy neboli Talibán, který v roce 1996 dobyl Kábul, převzal vládu v zemi a nastolil režim plně podřízený ortodoxnímu islámu (Sarin-Dvoretzky 2001: 7–9). Talibán je také *de facto* zodpovědný za vznik teroristické organizace al-Kaidá, protože její zakladatel Usáma bin Ládín byl talibánským chráněncem a již během přítomnosti sovětských vojsk v Afghánistánu pobýval a organizoval odtud teroristické útoky (Dvoretzky – Sarin 2001: 10–11). Následující vývoj těchto událostí vedl až k další vojenské invazi do Afghánistánu, tentokrát Spojených států amerických, jako reakce na události 11. září 2001. Jako další důsledek sovětské intervence do Afghánistánu můžeme například označit problém s obrovským zaminováním této země. Afghánistán je jedna z nejzaminovanějších zemí na světě, měsíčně zde zemře na následky výbuchu min přibližně 147 obyvatel a zaminovaná území také znesnadňují návrat afghánských uprchlíků ze sousedního Pákistánu a Íránu zpět do Afghánistánu (UNMAS 2017). Dalším důvodem výběru tohoto tématu bylo vytvoření komplexní analýzy sovětské intervence do Afghánistánu s využitím teorie asymetrických konfliktů, jelikož texty vydané k této události jsou ve většině případů pouze historickým popisem.

Cílem této bakalářské práce je zkoumat asymetrickou povahu konfliktu mezi Sovětským svazem a afghánskými mudžáhidy. Pro svou práci jsem si stanovil následující výzkumné otázky: V čem spočívala asymetričnost tohoto konfliktu? Jak je možné, že si sovětská armáda s obrovskou vojenskou přesilou a vybavena těžkou technikou nedokázala poradit s afghánským odbojem, který tvořili z velké části pouze rolníci a pastýři? Práce je koncipována jako jednopřípadová studie asymetrického konfliktu, kdy se zaměřím na analýzu konfliktu mezi Sovětským svazem a opozičními silami bojujícími proti SSSR v Afghánistánu. Během analýzy konfliktu se zaměřím

na pozadí a příčiny daného konfliktu. Důležitým bodem bude také charakteristika hornatého terénu Afghánistánu, který sehrál při vývoji konfliktu důležitou roli. Dále se budu věnovat již průběhu celého konfliktu. Představím primární aktéry konfliktu, jejich cíle, zájmy a materiální kapacity. Podstatné bude také zjištění jednotlivých strategií uplatňovaných v boji a nástrojů, kterými jednotliví aktéři disponovali. Dále budou představeni státní i nestátní aktéři, kteří finančně či vojensky podporovali primární aktéry a jejich role byla neméně významná.

Zkoumané období jsem si vymezil lety 1979–1989, tedy od doby, kdy proběhla intervence sovětských vojsk do Afghánistánu s původním cílem potlačit útoky islamistických povstalců a uklidnit situaci ve vládnoucí Lidově-demokratické straně, až do konce intervence, kdy byli Sověti nuceni odejít z Afghánistánu po neúspěšné válce.

Struktura práce je rozvržena do dvou hlavních kapitol, které budou rozděleny do dalších podkapitol. První kapitola bude obsahovat teoretickou část práce, ve které představím koncept asymetrického konfliktu, který je pro pochopení celé práce naprosto nezbytný. Vymezím tento pojem a následně se budu v jednotlivých podkapitolách věnovat charakteristice a organizaci aktérů, jejich cílům a zájmům, a také konkrétním strategiím, které aktéři v tomto typu konfliktu využívají. Ve druhé kapitole, která již bude první kapitolou empirické části práce, se zaměřím na analýzu příčin a pozadí, které vedly k sovětské intervenci do Afghánistánu. Dále se budu věnovat asymetrickým aspektům tohoto konfliktu. Samostatná kapitola bude věnována strategiím jednotlivých aktérů, které mají na výsledky asymetrických konfliktů poměrně velký vliv. V poslední kapitole se pak zaměřím na zájmy a vliv nepřímo zúčastněných aktérů, kteří se rozhodli v tomto konfliktu participovat.

1 ASYMETRICKÉ KONFLIKTY

1.1 Definice asymetrického konfliktu

Téměř v celé historii vojenského uvažování platilo pravidlo, že ten, kdo má větší a lépe vyzbrojenou armádu, má také větší šanci na vítězství. Jenže jak nám ukázaly převážně konflikty ve druhé polovině 20. století a také ve 21. století, nemusí již toto být pravidlem. Několikrát musely obrovské a moderní pravidelné armády odejít z boje poraženy aktérem s výraznou vojenskou disparitou, přičemž se častokráte jednalo i o aktéry nestátního charakteru. Musíme ovšem říci, že téměř ve všech konfliktech v historii docházelo k alespoň částečné asymetrii, jinak by nemohlo dojít silovému rozhodnutí těchto konfliktů (Krásný 2007: 78).

I přestože se jedná o poměrně historický jev, tak Souleimanov (2006: 20) uvádí, že první zmínky a definice asymetrického konfliktu se v oficiálních dokumentech objevují až v roce 1995 a dodnes neexistuje jeho přesná definice. V onom roce 1995 se objevuje ve dvou dokumentech. Prvním dokumentem je americká Doktrína spolupráce mezi druhy vojsk, která asymetrický konflikt specifikovala, dle Souleimanova (2006: 20), jako *„střetnutí mezi elementy odlišných druhů vojsk, tedy například mezi letectvem a pěchotou, letectvem a námořnictvem atd.“*. Dle Souleimanova je druhým dokumentem americká Národní vojenská strategie, která ve svém dokumentu ze stejného roku uvádí asymetrický konflikt naprosto odlišně, jelikož za asymetrické hrozby označuje terorismus, zbraně hromadného ničení (jaderné, biologické, chemické zbraně) a také válku informační. Pojem asymetrický konflikt či asymetrické hrozby se od této doby objevují převážně v dokumentech vydávaných americkou armádou. Například v roce 1997 vyšla čtyřletá zpráva o obraně, která říká, že *„americká dominance v oblasti konvenčních vojsk může podnítit protivníky k využití asymetrických prostředků k útoku na naše zájmy v zahraničí i na Američany doma“* (US Department of Defence 1997: 18). Národní univerzita obrany Spojených

států amerických přišla se studií ve které definuje „*asymetrické techniky a hrozby jako způsob neférového válčení, které může zahrnovat použití momentu překvapení ve všech operačních či strategických rovinách a využití zbraní způsoby, které nefigurují v plánech USA. Neférové válčení zahrnuje též možnost, že protivník vyvine takovou strategii, jež zásadním způsobem změní prostředí bojiště*“ (Institute of National Security Studies cit. dle Souleimanov 2006: 21). Národní bezpečnostní strategie pro nové století v roce 1997 se zmiňuje o asymetrickém válčení jako o „*nekonvenčních přístupech, které se vyhybají nebo narušují naše silné stránky tím, že využívají našich slabých stránek*“ (The White House 1997: 19). Antonín Krásný (2007:78) například říká, že vojenští stratégové a odborníci definují asymetrický střet jako „*konflikt (válku) odchylojící se od standartního konfliktu nebo nepřímých přístupů k ovlivnění rovnováhy proti sobě stojících sil*“ (2007: 78). S celkem rozsáhlým vymezením pojmu asymetrického konfliktu přišel Souleimanov (2006: 35), který asymetrický konflikt vyznačuje „*strukturálními odlišnostmi mezi vojenskými potenciály znepřátelených stran, kdy jeden z oponentů využívá pro maximalizaci užitnosti svého vojenského potenciálu a zvýšení psychologického účinku radikálně odlišných prostředků, sleduje strukturálně odlišným vojenským a politickým cílům, resp. vychází z odlišných hodnot, přičemž volba asymetrických taktik či strategií může být buď objektivně danou skutečností nebo plodem racionálního uvažování. Důležitým zde může být poznatek některé ze znepřátelených stran, že nemá dostatek sil k porážce oponenta v otevřeném boji. Rozhoduje se proto pro využití taktik, které potlačí slabiny a popřou nepřítelovy silné stránky*“. Ovšem definice asymetrického konfliktu, která je dle mého názoru jedna z nejlepších a nejlépe uchopitelných je definice od Kennetha McKenzieho, která vyšla v rámci studie Národní univerzity obrany. McKenzie (2002: 2) definuje asymetrické válčení jako „*namíření slabšího taktického nebo operačního potenciálu proti slabinám silnějšího oponenta za účelem dosažení disproporčního účinku, jehož cílem je nalomení protivníkovy odhodlání, což je v souladu se strategickými*

cíly asymetrického aktéra“. Tuto definici považují za jednu z nejlepších z důvodu, které uvádí sám autor, a to, že je v této definici obsažen disproporční faktor a hlavně také psychologický faktor, tedy nalomení protivníkovy odhodlání. Tyto dva faktory jsou dle autora nezbytné k dosažení cíle asymetrického aktéra. Z výše zmíněných příkladů definic můžeme vidět, že nejsou tak docela jednotné. To je dle Souleimanova (2006: 22) dáno tím, že se koncept asymetrie stal v posledních letech téměř módním termínem, což může dle autora způsobovat, stejně jako u jiných často používaných termínů, jeho vágnost.

Avšak pomineme-li určitou nejednotnost výše zmíněných definic, můžeme říci, že v dnešní době je asymetrický konflikt chápán jako střet s využitím netradičních a nekonvenčních postupů s cílem co nejvíce využít zranitelných míst protivníka (Krásný 2007: 78). V asymetrických konfliktech dochází ke konfrontaci dvou proti sobě bojujících stran s velmi výraznými nerovnostmi. Dle Jana Eichlera (2004: 17) v podstatě dochází k tomu, že jeden aktér je oproti tomu druhému natolik silný, že druhého aktéra nemůžeme označit za srovnatelného. Avšak neznamená to, že by neměl nepřítele žádného. Slabší aktéři se pouze snaží co nejvíce vyhýbat přímým střetům, ve kterých by byly jejich prostředky silně nedostačující a uchylují se zejména k překvapivým útokům (Eichler 2004: 17). K dalším podstatným poznávacím znakům asymetrických konfliktů patří také zvolená strategie boje, taktika nebo metoda vedení samotného konfliktu (Krásný 2004: 78).

Ještě před výše zmíněným rokem 1995, kdy byl pojem „asymetrický konflikt“ poprvé uveden v oficiálních dokumentech, se jím ve své teoretické publikaci *Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict* zabýval známý teoretik Andrew Mack (1975). V této práci se zaměřuje na vývoj válečných konfliktů zejména po druhé světové válce a říká, že pouze technologická a vojenská vyspělost a nadřazenost neznamená automatické vítězství v daném konfliktu (Mack 1975: 175). Ve

své práci uvádí jako typický příklad indočínskou válku, kdy Francie přes šedesát let ovládala oblast Indočíny, avšak poté co Vietnam zahájil guerillový odboj, byla Francie nucena tuto oblast opustit i přesto, že disponovala silou téměř 200 tisíc vojáků. Dalším typickým příkladem uvádí válku ve Vietnamu, kde byly naopak Spojené státy americké nuceny opustit Vietnam i přes velikost své armády, které čítala téměř půl milionu vojáků (Mack 1975: 175). Tím si Andrew Mack pokládá naprosto zásadní otázku pro onu teorii asymetrických konfliktů, a to „*jak a proč byly externí mocnosti přinuceny ustoupit.*“ (Mack 1975: 176).

Zajímavým ukazatel nárůstu významnosti asymetrických konfliktů je tabulka od Ivana Arreguín-Tofta (2001: 97), která nám ukazuje výsledky válek od roku 1800 do roku 1998, kde můžeme jasně vidět nárůst konfliktů ve kterých zvítězil slabší aktér (viz příloha č. 1). V období mezi lety 1950–1998 dokonce 55 % konfliktů vyhrál slabý aktér (Arreguín-Toft 2001: 97). Arreguín-Toft (2001: 96) ve své práci odkazuje na Andrew Macka a říká, že jedním z hlavních důvodů, proč silní aktéři prohrávají války s těmi slabými, je jejich politická zranitelnost. Silný aktér totiž nemá na těchto konfliktech většinou velký zájem a nepředstavuje to pro něj existenční hrozbu, kdežto slabý aktér tyto konflikty chápe jako svou existenční hrozbu a vítězství pro něj znamená přežití. Ovšem tento argument je pouze jeden z mála a pro detailní pochopení tohoto pojmu se musíme zaměřit na jeho jednotlivé aspekty.

Základním stavebním kamenem asymetrického konfliktu musí být samozřejmě asymetrie mezi aktéry. Slabší aktér není pouze ten, kdo má menší počet vojenských sil či techniky. Slabší aktéři v asymetrických konfliktech bývají často tvořeni zájmovými skupinami, které nerepresentují nějaké státní zřízení či jeho zájmy. Slabší aktér se často spoléhá na svou schopnost být velmi těžce identifikován (individuálně či geograficky), tedy na to, že je pro silného aktéra velmi složité a prakticky dopředu nemožné

určit kdo je nepřítel, kde se nachází a kdy a jak zaútočí (Krásný 2007: 80). Zároveň se nemusí jednat pouze o profesionální vojáky, ale například o bojující civilisty, teroristy či partyzány, různé odbojové skupiny apod. (Volner 2007: 24). Slabší aktér se také například snaží podnikat útoky všude, kde se nachází jeho nepřítel a nadržuje se pouze konkrétních oblastí, tedy neexistuje zde žádné vyhraničené vojenské bojiště. Tím se stává pro silnějšího aktéra neviditelným, podniká nepředvídatelné a zákeřné pokusy o jeho oslabení a eliminaci (Volner 2007: 25).

S asymetrickými konflikty také souvisí asymetrie v organizaci, tedy rozdílná organizační struktura. Podle Souleimanova (2006: 32–34) byly armády cvičeny k boji se sobě rovným subjektem s cílem obsadit nějaké území. Jenže pokud se armáda setká se soupeřem, který není armádou (teroristická či guerillová skupina apod.), situace se celkem zásadně změní. Velkou nevýhodou státních armád je totiž právě onen charakter struktury. Státy jsou totiž centralizované povahy a to z částečné míry ovlivňuje jejich schopnost operovat s vysokou mírou koordinace a flexibility vojsk. V boji s guerillovou či teroristickou skupinou také zanikají tradiční frontové linie a v podstatě celé území státu se stává frontovou linií, což znatelně ovlivňuje akceschopnost armády. Přesun velkých vojsk na velké vzdálenosti totiž jednoznačně vyžaduje mnohem více času, zároveň se, kvůli nepředvídatelnosti útoků, stávají mnohem zranitelnějšími a problémy také mohou nastat při koordinaci vojska. Armáda se s problémy akceschopnosti musí vypořádat a to především tak, že se musí zaměřit na výcvik speciálních jednotek, které budou schopny efektivněji a rychleji vyhledávat a ničit nepřítel. Autor (Souleimanov 2006: 32–34) dále dodává, že s tímto faktem tedy odpadá typická nutnost o udržování co největšího počtu vojáků a velmi důležitou se stává úloha zpravodajských služeb, které mají za cíl lokalizovat a určit totožnost nepřítel. To si ovšem žádá poměrně velkou daň v podobě času a financí, které musí armáda do výcviku investovat a právě čas je tím faktorem, který velmi výrazně hraje do karet slabšímu aktérovi a to

například z důvodu, že čím déle je konflikt veden, tím více do něj musí silnější stát investovat i přes to, že z jeho pohledu se jedná pouze o omezený konflikt. Současně s tím také riskuje větší ztráty vojáků a techniky. Tím je značně podlamována jeho vůle v konfliktu dále pokračovat, což může vést až k úplnému stažení se z konfliktu, a to znamená vítězství pro slabého aktéra.

1.2 Zájmy, vůle a strategie aktérů v asymetrických konfliktech

Zájmy a vůle hrají v asymetrických konfliktech celkem významnou roli, neboť se odráží v motivaci jednotlivých aktérů (Souleimanov 2006: 27). Jak uvádí Robert M. Cassidy (2000: 47), rozdíl mezi vůlí silného a slabého aktéra se odráží v jeho odhodlání či obětavosti přijímat ztráty. Silný aktér, pro kterého je asymetrický konflikt většinou pouze omezenou válkou je neochotný přijímat jakékoliv oběti. Na rozdíl však od slabého aktéra, který je schopen obětovat velkou vůli, i co se ztratí týče. A to bývá častokrát právě ten důvod, proč je slabší aktér schopný uspět i proti zdatně silnějšímu soupeři.

Dle Souleimanova (2006: 27–29) je motivace u silnějšího aktéra omezená tím, že v sázce není ohrožení existence či národa. Naopak pro slabšího aktéra se jedná o ohrožení jeho svobody, života a majetku vlastního i blízkých, a to vše vede až k totálnímu odhodlání, s kterým do konfliktu vstupuje. Sebeobětování, které vynaloží slabší aktér se může stát i rozhodujícím faktorem konfliktu, jak jsme se o tom mohli přesvědčit například ve vietnamské válce, kdy ztráty Spojených států tvořily 43 000 vojáků, zatímco na straně Severovietnamců dosahovaly více než jednoho milionu vojáků (Souleimanov 2006: 28). Podle Andrew Macka (1975: 179) je podkopávání vůle silnějšího aktéra velmi důležité, neboť pokud se slabšímu aktérovi daří postupně destrukce vůle silnějšího aktéra, kdy i bez

ohledu na to jak velkou vojenskou silou disponuje, dochází k situaci, že je jeho síla naprosto irelevantní.

Strategie boje vedená slabším aktérem je patrně nejdůležitějším aspektem v rámci asymetrických konfliktů, který má největší vliv na výsledky těchto konfliktů. Pro určení strategií slabších aktérů budeme vycházet z článku od Arreguín-Tofta, který vytvořil typologii ideálních typů strategií využívaných silnými a slabými aktéry. Autor však říká, že jeden z klíčových faktorů vítězství slabších aktérů v konfliktech je volba strategie obou aktérů. Při vytváření definice strategií vychází autor z pravděpodobně nejjednodušší definice strategie od Mearsheimera (1983: 28–29), který strategii definuje jako „*plán útoku*“. Arreguín-Toft (2005: 38–39) dále rozděluje strategie na ofenzivní a defenzivní, kdy mezi ofenzivní strategie řadí konvenční útok a barbarismus. U defenzivních strategií je to naopak konvenční obrana a guerilla. Podstatné je také uvést, že ofenzivní strategie jsou povětšinou využívány silným aktérem, na rozdíl od defenzivních strategií využívaných v téměř většině případů slabším aktérem. Zároveň může slabší aktér využít i jiného typu defenzivních strategií, a to například nenásilného odporu či terorismu.

Dalším rozdělením typů strategií dle Arreguín-Tofta (2001: 101–105) jsou strategie přímé a nepřímé. U přímých strategií jsou cílem nepřítelovy ozbrojené síly a jejich zničení, kdežto u nepřímých strategií není cílem zničení ozbrojených sil, ale protivníkovi vůle bojovat. Důležité je také zmínit, že mezi přímé strategie řadíme konvenční útok a konvenční obranu, naopak do strategií nepřímých spadá barbarismus, guerilla či terorismus. Výsledek konfliktu je pak zpravidla dán tím, jaký strategický přístup zvolí jednotlivý aktéři a jaké bude mezi těmito přístupy interakce. Jak autor (Arreguín-Toft 2001: 101–105) dále uvádí, pokud se oba aktéři rozhodnou zvolit stejnou strategii, tedy přímou – přímou či nepřímou – nepřímou, tak zpravidla zvítězí silnější aktér, neboť v tomto typu konfliktu nebude nic co by potlačilo

větší vojenskou sílu silnějšího aktéra. V případě, že aktéři zvolí rozdílnou strategii, tedy přímou - nepřímou či nepřímou - přímou, dochází k potlačení vojenské síly silnějšího aktéra a v tomto typu konfliktu zpravidla vyhraje slabší aktér. Pro přehlednost těchto interakcí vytvořil autor i tabulku (viz příloha č. 2).

Pro představu, jak mohou interakce mezi jednotlivými strategickými postupy vypadat, je důležité si jednotlivé strategie představit. Při použití strategie konvenčního útoku je hlavním cílem silného aktéra zajmout nebo zničit protivníkovy ozbrojené síly a například získat kontrolu nad jeho hodnotami. Tyto hodnoty bývají zpravidla tvořeny teritoriem, obyvatelstvem, městy či komunikačními centry. V rámci nejobvyklejších vzorů konvenčních útoků se útočnickovy ozbrojené síly snaží obsadit strategická místa, například hlavní města, industriální centra nebo mosty. Zároveň je cílem zničit schopnost protivníkových ozbrojených sil vzdorovat (Arreguín-Toft 2005: 30–31).

Při použití strategie barbarství dochází k tomu, jak uvádí Arreguín-Toft (2001: 31), že se silný aktér snaží potlačit protivníkovu odhodlání a zároveň zničit jeho snahu klást odpor například tím, že využívá zakázaných vojenských metod a může se zaměřit i na obyvatelstvo. Silnější aktér při této strategii může používat chemické či biologické zbraně, mučení či vraždění civilistů. Často se také uchyluje ke strategickému bombardování a v některých případech dochází i k využívání koncentračních táborů. Tato strategie je na rozdíl od ostatních strategií zaměřena především na zničení protivníkových kapacit a vůle bojovat.

Podle Arreguín-Tofta (2001: 32) má slabý aktér také dvě možnosti. První možností je konvenční obrana, což je vlastně opak konvenčního útoku, tedy využít své ozbrojené síly ke zmaření pokusu o obsazení svého teritoria či zničení vlastních ozbrojených sil silným aktérem. Avšak tou nejpoužívanější strategií slabších aktérů v asymetrickém válčení je

partyzánský odboj neboli guerilla (Souleimanov 2006: 42). Fenomén guerillové války také výstižně přiblížil Henry Kissinger na příkladu vietnamské války: „[p]okud guerilla neprohraje, zvítězí. Konvenční vojsko prohraje, pokud nezvítězí.“ (Kissinger 1969: 214).

1.2.1 Rozdíl mezi guerillou a terorismem

Rozdíl mezi guerillou a terorismem je poměrně velký, ačkoliv se to tak nemusí na první pohled zdát. Z tohoto důvodu jsem se rozhodl věnovat se těmto dvěma pojmům v samostatné kapitole, protože pro správné aplikování těchto strategií na konkrétní případ je důležité znát, v čem tkví jejich odlišnost.

Samotný pojem guerilla vznikl počátkem 19. století jako označení samovolné reakce obyvatelstva vůči napoleonským okupačním armádám a poté, zejména ve 20. století, se tato taktika stala častokráte účinným nástrojem národněosvobozeneckých hnutí po celém světě (Souleimanov 2006: 42). Problémem je však přesnější vymezení tohoto pojmu vůči jiným formám násilí, který je způsoben velkou různorodostí guerillového způsobu boje. Dle Miroslava Mareše (2004: 23) je možné vypočítat tři základní formy guerillového boje. První formou je guerilla jako strategie na podporu pravidelné armády za frontovou linií¹. Druhou formou je guerilla jako fáze války, po které dochází k transformaci guerillových bojovníků na regulérní armádu. A poslední, tedy třetí forma je guerilla jako přímá bojová strategie boje, která má za cíl velkým množstvím malých střetů vyčerpat nepřítele a tím ho i vojensky porazit (Mareš 2004: 23). Dále je jedním z hlavních cílů guerillového válčení snaha o co nejdelší držení kontroly nad územím, které zpravidla bývá partyzány považováno za vlastní. Zároveň je pro partyzány velice důležitá podpora místního obyvatelstva, které ozbrojencům poskytuje

¹ Například partyzánské hnutí v SSSR během druhé světové války (Mareš 2004: 23).

zejména ochranu a zajišťování zásob (Souleimanov 2006: 46). K dalším znakům guerillového boje patří také velké sepětí s přírodou, kterou partyzáni využívají pro svůj prospěch, vysoká úroveň mobility, iregularita a také to, že zde neexistuje žádné časové či prostorové ohraničení bojů (Mareš 2004: 24). Důležité je také zmínit fakt, že ve většině případů je guerillová válka pro silnější stranu válkou omezenou, kdežto pro slabší stranu jde o válku totální. U guerillové strategie boje je důležitým aspektem také čas, neboť intenzita útoků je zpravidla nízká, což může negativně ovlivnit psychiku silnějšího aktéra, který usiluje o co nejrychlejší vítězství (Souleimanov 2006: 48).

Další možnou strategií využívanou v asymetrických konfliktech slabším aktérem je terorismus. O tomto pojmu má v podvědomí určitou představu snad téměř každý. Výraz terorismus vychází z latinského slova *terrere*, které znamená „šířit strach, hrůzu“ což už je samo o sobě zásadním rozdílem oproti guerille (Souleimanov 2006: 48). Ovšem velký problém nastává se samotnou definicí tohoto pojmu, neboť doposud nevzešla nějaká konkrétní jednotná definice a těchto definic mohou být stovky (MVČR 2009). Tento problém konceptualizace pojmu terorismus může tkvít v tom, že význam tohoto pojmu se v průběhu minulých století vyvíjel různorodým způsobem. Podle Bruce Hoffmanna (dle Mareš 2004: 20–21) se tento pojem objevil již v období Velké francouzské revoluce, kdy ovšem znamenal něco úplně jiného než s čím je spojován dnes. Byl to v podstatě pozitivní výraz pro systém k prosazení pořádku, který představoval ideály ctnosti a demokracie. Až ke konci 19. století se pojem terorismus začal používat v souvislosti s protistátními aktivitami, kdy se ovšem jednalo zejména o atentáty na vládnoucí osoby. V následujícím vývoji 20. století byl terorismus spojován zejména s praktikami totalitních států před druhou světovou válkou a podle Hoffmanna (dle Mareš 2004: 20–21) byl terorismus až v druhé polovině 90. let 20. století vázán s novými typy ozbrojených konfliktů, které

neodpovídaly tradičnímu pojetí války, tedy střetu dvou a více pravidelných armád reprezentujících zájmy jednotlivých států.

Dle Souleimanova (2006: 48–49) je terorismus stejně jako guerillová taktika zbraní slabšího aktéra, jak vyvážit odlišné technické možnosti nepřátelených stran. Terorismus si za cíl neklade fyzické vítězství nad vojenským nepřítelem na určitém území, ale snaží se o co největší psychologický nátlak, šíření strachu a nejistoty. Velkým rozdílem mezi terorismem a guerillou je to, že terorismus není vázán k žádnému konkrétnímu území, které by mu sloužilo jako zdroj síly. Jak Souleimanov dále uvádí, záměrem terorismu není zmocnit se nějakého území, ale myšlení. A právě kvůli tomuto odpadá u terorismu potřeba podpory od obyvatelstva či udržovat velký počet ozbrojených bojovníků. Na rozdíl od partyzánů, kteří se ukrývají v lesích či v horských skrýších, snaží se teroristé infiltrovat přímo mezi své nepřátele, kteří se mají v budoucnu stát jejich cíli. Terorismus můžeme označit jako strategii agresivní, jelikož snaha teroristů je přenést válku na území svého nepřítele (Souleimanov 2006: 48–49).

Pro pochopení strategie boje slabšího aktéra je také důležité určit si cíle, na které se zaměřuje. Jak píše Jan Eichler (2004: 18) ve své práci, všechny válečné konflikty se vyznačují pěti základními okruhy možných cílů, na které jsou cíleny útoky. Prvním okruhem jsou ústřední a vládní orgány, druhým energetické zdroje a systémy spojení, třetí okruh je tvořen dopravními a průmyslovými sítěmi, čtvrtý okruh představuje obyvatelstvo a až pátý okruh zahrnuje ozbrojené síly. J. Eichler také uvádí, že asymetrie má dvě rozdílné podoby, a to terorismus a gerilová hnutí (Eichler 2004: 18). Rozdílem mezi těmito typy strategií boje jsou v tom, jaký okruh je jejich primárním cílem. Teroristé útočí primárně na nejzranitelnější čtvrtý okruh, kterým je obyvatelstvo a také se nevyhýbají pokusům o eliminaci cílů

v rámci prvního okruhu². Oproti tomu cíle gerilových hnutí se soustředí hlavně na třetí okruh, tedy infrastrukturu a operují i v rámci pátého okruhu, který je tvořen ozbrojenými silami. Vyhýbají se však přímým ozbrojeným střetům a soustředí se na menší, překvapivé útoky (Eichler 2004: 18). Cílem těchto útoků však není destrukce kapacit a prostředků silnějšího aktéra, ale zničení jeho vůle pokračovat v konfliktu (Arreguín-Toft 2001: 103).

² Největším teroristickým útokem v dosavadních dějinách byl útok na Bílý dům a World Trade Center v září 2001 (Eichler 2004: 18–21).

2 SOVĚTSKÁ INTERVENCE DO AFGHÁNISTÁNU

2.1 Pozadí a příčiny sovětské intervence do Afghánistánu

Afghánistán vyhlásil svou nezávislost dne 28. února 1919 poté, co došlo v zemi k převratu. V návaznosti na tuto událost došlo ke třetí anglo-afghánské válce, do které zvažoval vstoupit už i Sovětský svaz. Po konci této války v červnu 1919 začala jednání mezi Velkou Británií a Afghánistánem, která skončila podepsáním předběžné mírové smlouvy. Ihned na to zareagoval Sovětský svaz, který jako první uznal afghánskou nezávislost a svrchovanost. Zároveň také ukončil platnost všech smluv, které byly podepsány za doby carského Ruska a ovlivňovaly afghánské zájmy (Dvoretzky 2001: 26–27).

Dle Jana Marka (2006: 257–258) se následující vzájemné vztahy vyvíjely dobrým směrem a byly založeny zejména na obchodní spolupráci. Zásadnější události se začaly odehrávat v 60. letech 20. století, kdy vztahy mezi Sovětským svazem a Afghánistánem začaly být více politicky orientované. Hlavním cílem Sovětského svazu bylo co nejvíce zvýšit svůj vliv v Afghánistánu, proto pomohl vybudovat nové průmyslové závody, začaly vyučovat i nové vysoké školy, zejména Kábulský polytechnický institut, který byl propagován jako dar afghánskému lidu od Sovětského svazu. Díky tomu přibývalo prosovětsky orientované inteligence, která zastávala marxistický světový názor. Ve druhé polovině šedesátých let začali levicově smýšlející studenti a důstojníci, kteří studovali na sovětských vysokých školách zakládat v Afghánistánu politické skupiny. Tyto skupiny se na doporučení sovětských expertů sjednotily a vytvořily Lidovou demokratickou stranu Afghánistánu. Prvním tajemníkem byl zvolen Núr Muhammad Tarakí a dalším tajemníkem se stal Babrak Karmal. Ovšem mezi členy této strany se začaly časem tvořit vážnější rozpory a díky tomu se v roce 1967 strana rozdělila na dvě souběžné frakce, které dostaly jména podle jejich tiskových orgánů Chalk (Lid) a Parčam (Vlajka). Ovšem v této

muslimské málo rozvinuté zemi bylo přirozené, že se ihned setkaly s odporem, především z řad muslimského duchovenstva, které odmítalo propagaci ateistických myšlenek socialismu a komunismu (2006: 257–258).

Od konce 60. let se prohlubovala nespokojenost s politickou situací a zejména s hospodářskou krizí, která postihla celý Afghánistán. Od roku 1971 hospodářská krize narůstala do ještě větších rozměrů. Velký počet drobných podnikatelů zbankrotoval, zpomalovala se výroba a vzrůstala nezaměstnanost. Mezi roky 1971–1972 se konalo mnoho stávek, které byly organizovány Lidovou demokratickou stranou Afghánistánu. Současně zemi zasáhla i devastující sucha, která zapříčinila špatnou úrodu a dokonce i úbytek dobytka. Situaci nedokázalo zmírnit ani obrovské množství výrobků dovážených ze Sovětského svazu. V zemi však neexistovala žádná schopná politická strana, která by měla značnou podporu obyvatelstva a dokázala situaci uklidnit. Všechny tyto ekonomické a sociální problémy vedly k tomu, že se iniciativy chopila armáda a provedla nekrvavý převrat. Ten se odehrál v noci z 16. na 17. července 1973 a byl veden důstojníky v čele s bývalým ministerským předsedou Muhammadem Dáúdem. Ještě téhož dne byl Afghánistán prohlášen republikou. Nejvyšším orgánem moci byl ustanoven Ústřední výbor republiky, ve kterém Lidově demokratická strana Afghánistánu tvořila levé křídlo (Dvoretzky 2001: 53–54). Záměrně zde zmiňuji pouze tuto politickou stranu, neboť právě tato strana nese největší podíl na pozdější sovětské intervenci.

Jak uvádí Dvoretzky (2001: 55–56), samotný Sovětský svaz vznik Afghánské republiky velmi přivítal, protože pokud by byla země socialisticky orientovaná, bude pro Sovětský svaz velmi výhodné držet vzájemné vztahy na velmi vysoké úrovni. Spolupráce ve všech sférách života rostla a byla intenzivnější. V prosinci 1975 došlo k podepsání protokolu, který prodlužoval platnost sovětsko-afghánské smlouvy o neutralitě a neútočení z roku 1931. Základními body této smlouvy bylo nezasahování do vnitřních

záležitostí daných zemí, vzájemné respektování nezávislosti a také o vzájemná rovnost. I přes velmi odlišné ekonomické systémy obě země společně usilovaly a nastolení míru a bezpečnosti v rámci spolupráce na mezinárodní scéně. Velký vzestup zaznamenaly sovětsko-afghánské ekonomické vztahy, kdy bylo do konce roku 1977 za pomoci Sovětů postaveno 70 funkčních podniků, které generovaly zisky. Díky rozsáhlým sovětským investicím se vybudovaly silnice, sklady pro obilí a naftu a dokonce i mezinárodní letiště a přístav na řece Pandži. Dne 20. března 1974 došlo k podepsání vzájemné smlouvy, která zajišťovala Afghánistánu postavení státu s nejvyššími výhodami. To v praxi znamenalo, že pokud jedna z těchto zemí rozšíří obchodní podmínky s nějakou další zemí, získává automaticky tyto výhody i země druhá. Dne 19. června 1976 došlo poprvé v historii sovětsko-afghánských vztahů k podepsání zvláštní dlouhodobé obchodní smlouvy, která stanovovala šedesátipětiprocentní nárůst objemu vzájemného obchodu a také přímo určovala výrobky, které si měly země během pětiletého období vyměňovat. Sovětský svaz do Afghánistánu doručoval zejména automobily, zemědělskou a těžkou techniku, sklo, cement a další materiály. Afghánistán naopak do Sovětského svazu vyvážel hlavně sušené ovoce, ořechy, bavlnu a také vlnu a kůži. Důležitým zbožím, kterým Afghánistán splácel Sovětskému svazu jeho ekonomickou a technickou pomoc byl zemní plyn (2001: 55–56).

Další dohoda s dvanáctiletou platností týkající se ekonomické a technické spolupráce byla podepsána v únoru 1977. Afgháncům byla též poskytnuta možnost získat technickou kvalifikaci nebo vyšší vzdělání na školách v Sovětském svazu (Dvoretzky 2001: 55–56). I přestože Sovětský svaz poskytoval vzdělávací pomoc a také značné investice pro rozvoj podniků, dělal úřadující prezident Muhammad Dáúd rozhodnutí, která nebyla v souladu se sovětskými zájmy. Jedním z hlavních proti-sovětských rozhodnutí bylo ohlášení vlády jedné politické strany, kterou byla jeho Strana národní revoluce. Tato strana se stala pod vedením Dáúda velmi

nacionalistickou a potlačila ostatní ideologie a strany včetně Lidové demokratické strany. Zároveň byla této straně udělena výsadní politická práva (Payind 1989: 116–117). Podle Dvoretzkyho (2001: 57) to ohrožovalo zejména činnost i samotnou existenci Lidové demokratické strany, které se musela odsunout do ústraní. Obě frakce Lidové demokratické strany Chalk i Parčam začaly opět blíže spolupracovat a připravovaly se na opětovné spojení, které silně podporoval i Sovětský svaz. V červenci 1977 se konal tajný sjezd Lidové demokratické strany Afghánistánu, na kterém se vytyčil hlavní cíl a tím bylo svržení Dáúdova režimu. Vliv Lidové demokratické strany rostl zejména v armádě, ale i mezi běžným obyvatelstvem, ve kterém se tvořily masové organizace.

Dalším krok, který se rozporoval se sovětskými zahraničními zájmy v regionu byla větší spolupráce Afghánistánu s Pákistánem a zejména s Íránem. Vedly se také spekulace o tom, že se íránský šáh snažil Dáúda přesvědčit, aby se od Sovětského svazu odvrátil. Írán se spolu se Saúdskou Arábií také stal poskytovatelem zahraniční pomoci Afghánistánu, Írán se dokonce stal majoritním poskytovatel zahraniční pomoci, a to už se Moskvě nelíbilo vůbec. Muhammad Dáúd se dostal i pod kritiku Brežněva, který pochyboval o vzájemném vztahu. Velká kritika se také vznesla na to, že se otočil proti komunistům i přes to, že mu pomohli získat jeho moc. V dubnu 1978 odjel Dáúd na pracovní cestu do Sáudské Arábie, kde kritizoval Sovětský svaz a v červnu 1978 oznámil připravovanou cestu do Spojených států amerických za prezidentem Carterem. Hlavním účelem těchto cest bylo navázání bližších vztahů s jinými zeměmi a oslabení závislosti na Sovětském svazu (Payind 1989: 116–117).

V dubnu 1978 došlo k zavraždění předního komunistického aktivisty Mira Akbara Chajbara a většina obyvatel z toho vinila afghánskou tajnou policii. Jeho následný pohřeb se proto proměnil v protivládní demonstraci. Dáúd na to však zareagoval tím, že dal zatknout vůdce Lidové demokratické strany

Afghánistánu, což vyvolalo ještě větší odpor (Feifer 2009: 32). Tato událost měla za to, že dne 27. dubna 1978 došlo k dalšímu převratu. Lidová demokratická strana spolu s armádními důstojníky obsadila prezidentský palác a svrhla vládu Muhammada Dáúda (Marek 2006: 261). Tato událost je označována jako tzv. saurská revoluce. Muhammad Dáúd i celá jeho rodina byli zavražděni. Tři dny po převratu byl vydán tzv. Dekret č. 1 „O nejvyšším vedení země“, podle něhož se nejvyšší moci ve státě ujímala Revoluční rada a jako prozatímní předseda byl jmenován Núr Muhammad Tarakí. Zbytek členů Revoluční rady byl vybrán z řad Lidové demokratické strany Afghánistánu. Složení nové vlády bylo vyváženě rozděleno mezi obě frakce strany (Horák 2005: 54).

Po vyhlášení vzniku Afghánské demokratické republiky došlo k rozsáhlému pronikání sovětských poradců do různých sfér ekonomického, výrobního i politického sektoru. Jako poradci se do Afghánistánu dostávali také členové sovětské tajné služby KGB, a to zejména k příslušníkům pohraniční stráže a také jako vojenští poradci (Grau 2015: 416). Následně došlo k vyhlášení ministerského předsedy, kterým se stal Núr Muhammad Tarakí. Cílem nové vlády bylo vést v zemi socialistickou společnost a také sociální spravedlnost. Ovšem i přes snahy se radost obyvatel nedočkala dlouhého trvání. Zejména kvůli přesvědčení, že se nová vláda a její socialistické reformy snaží ovlivnit jejich náboženskou víru. A víra byla v Afghánistánu vždy citlivé téma. Vedla se klamavá kampaň, ve které se lidem sliboval lepší život i přes to, že bylo dosaženo jen minimum vytyčených cílů (Dvoretzky 2001: 57–58).

Dle Horáka (2005: 54) také začal mocenský boj mezi frakcemi strany, který vyvrcholil v létě 1978, kdy byli od moci odstaveni členové frakce Parčam a většina vedení z této frakce byla poslána do zahraničí na velvyslanecké posty. Ovšem mocenský boj vzplanul i uvnitř druhé frakce Chalk a odehrával se především mezi stoupenci Núr Muhammada Tarakího a stoupenci ambiciózního Háfizulláha Amína. Amín měl pod kontrolou ozbrojené síly,

díky kterým dokázal odstranit většinu stoupců Tarakího a na podzim 1979 i samotného Tarakího. Pro Sovětský svaz bylo evidentní, že se situace v Afghánistánu stává kritickou a zejména nepředvídatelnou. To ohrožovalo jeho zájmy na kontrole Afghánistánu a dalším potencionálním problémem byl i zájem dalších zemí, například Spojených států. Hlavním cíle Kremlu bylo vypořádat se s touto situací ku prospěchu Sovětského svazu. Z toho tudíž plyne, udělat vše pro to, aby Afghánistán neopustil socialistickou ideologii (Dvoretzky 2001: 58).

Hafizulláh Amín vedl politiku, která i přes to, že byla prosovětská, sovětům se nelíbila. Jan Marek (2006: 264) uvádí, že Amínův systém zavádění socialismu bez přechodného období se dotkl zejména obyvatel, kteří se začali bouřit. Nepokoje vládly i mezi straníky a velký odpor se zvedl z řad pravicové opozice, která byla odhodlána zorganizovat další státní převrat. Podporu získala i u ozbrojených mudžáhidů, kteří bojovali proti bezbožnému komunismu. Amín si začal uvědomovat, že jeho chyby povedou k jeho svržení, a tak se obrátil na Sovětský svaz s prosbou o ozbrojenou intervenci. Tato prosba vyslyšena nebyla, jelikož pokud by Sovětský svaz prosbu vyplnil, dal by najevo, že s vládou Amína souhlasí, což bylo ovšem nepřijatelné. Dokonce se podílel na tajných akcích, které měli za úkol Amína odstranit od moci a dosadit někoho, kdo by byl rovněž prosovětský, ale s umírněnější politikou (2006: 264). Dne 5. prosince 1978 došlo mezi Afghánistánem a Sovětským svazem k podpisu smlouvy o přátelství, dobrém sousedství a spolupráci. Tato smlouva však byla pouze záštitou pro již naplánovaný vojenský zásah.

Samotné sovětské intervenci do Afghánistánu předcházel opět státní převrat, který 27. prosince 1979 zorganizovali prosovětští důstojníci ve spolupráci s umírněnými funkcionáři Lidové demokratické strany. Svrhli Amínovu vládu a s pomocí Sovětského svazu byl do čela komunistické vlády dosazen Babrak Karmal, bývalý vůdce stranické frakce Parčam, který se

ukrýval ve strachu z Amína v Československu. Poté, co se stal generálním tajemníkem ústředního výboru, okamžitě zažádal Sovětský svaz o opětovnou ozbrojenou pomoc, které již bylo ihned vyhověno a ještě téhož dne dorazily do Afghánistánu první jednotky, tanky a vrtulníky (viz příloha č. 3). Na mezinárodní scéně hájil Sovětský svaz svou okupaci na základě výše zmíněné smlouvy a přátelství (Marek 2006: 264–265).

2.2 Asymetrické aspekty sovětské intervence do Afghánistánu

Primárním cílem sovětské invaze do Afghánistánu bylo dle Valenty (1980: 114), stejně jako v roce 1968 v případě invaze do Československa, udržení komunistické vlády, která začínala být v očích Sovětského svazu nedůvěryhodná a neschopná udržet kontrolu v zemi. Sovětský svaz chtěl docílit primárního cíle dosažením několika dílčích cílů. Dle Arnolda (1985: 97) bylo prvním cílem odstranit Amína a jeho spojence, dále eliminovat odpor vůči vládnoucí straně, reformovat Lidovou demokratickou stranu Afghánistánu a usmířit její dvě rozštěpené strany Chalk a Parčam. Dalším cílem bylo také stabilizování afghánské armády. I přestože se původně mělo jednat pouze o časově a početně omezenou operaci, zůstala sovětská armáda v Afghánistánu téměř devět let. V průběhu sovětské okupace zemřelo téměř patnáct tisíc sovětských vojáků a ztráty na afghánské straně jdou jen stěží určit, ale odhady činí zhruba jeden a půl milionu obětí (Brandt 2014: 52). To, na co se v této kapitole zaměřím, bude analýza asymetrických aspektů tohoto konfliktu, v rámci které bude popsána mocensko–technologická asymetrie a rozdíl ve vůli aktérů.

Mocensko–technologická asymetrie tohoto konfliktu, je dána jak kvantitativními, tak i kvalitativními rozdíly v kapacitách jednotlivých aktérů. Sovětské intervenční vojsko se skládalo z několika mohutných motostřeleckých divizí, které byly tvořeny tankovými a dělostřeleckými

pluky, ale také vrtulníkovými a letadlovými pluky. To v celkovém součtu činilo vojenskou sílu o počtu 85 000 vojáků, která byla zároveň doplněna 30 000 vojáky, kteří byli rozmístěni na sovětské straně hranice a sloužili jako záloha pro krajní případy (Šiška 2004: 26). V roce 1981 činil celkový počet Čtyřicáté armády již sto tisíc vojáků (Šiška – Sergejev 2010: 8). Nejvyššího stavu dosáhla sovětská armáda v letech 1984–1985, kdy počet vojáků působících na území Afghánistánu dosahoval 120 000 příslušníků (Novák 2008: 114). Celkově se dobu trvání sovětské okupace mezi lety 1979–1989 vystřídalo na Afghánském území 620 000 sovětských vojáků (Šiška 2004: 191). Co se týče mudžáhidů bojujících proti sovětským vojákům, je poměrně těžké určit jejich přesný počet, kvůli jejich chybějící organizaci a nějaké ucelené struktuře. Jak uvádí Šiška (2004: 18), proti sovětským vojskům stály povstalecké síly, které se v rámci jednotlivých válečných let pohybovaly v rozmezí 175 000 až 200 000 mudžáhidů. Značnou výhodou mudžáhidů bylo, že i přes své poměrně vysoké ztráty dokázali doplňovat jednotky stále novými bojovníky, přijíždějícími z Pákistánu a verbováním nováčků v Afghánistánu. Dle odhadu bylo do Afghánistánu každý měsíc vysláno až dva tisíce nových bojovníků (Dvoretsky – Sarin 2001: 119).

I přestože nebyl v počtech sovětských vojáků a mudžáhidů zas tak výrazný rozdíl, ve zbraních a bojové technice již byl tento rozdíl velmi znatelný. Dle Šišky (1999: 27–30) si sovětská armáda do Afghánistánu přivezla velmi rozsáhlý arzenál zbraní a techniky, mezi nimiž bylo několik druhů pěchotních zbraní, tanky, obrněné transportéry, dělostřelectvo, protitankové zbraně, taktické rakety, několik druhů lehkých automobilů a také velký počet letecké techniky, která se skládala jak ze stíhacích letounů, tak z vrtulníků (viz příloha č. 4). A jak autor (Šiška 1999: 27–30) také uvádí, jen náklady na vojenský materiál, který byl do Afghánistánu dovezen, činily 2,4 miliardy amerických dolarů. V porovnání s tím měli afghánští povstalci, jak uvádí Novák (2008: 73–74), z počátku často i zbraně

kteřé pocházely ještě z první světové války. Lepší zbraně a nějakou vojenskou techniku měli pouze dezertěři z afghánské armády. V pozdějším vývoji tohoto konfliktu se k povstalcům začala postupně dostávat lepší výzbroj, zejména jako podpora ze sousedního Pákistánu. Mezi těmito dodávkami zbraní byly například lehčí protiletadlové zbraně či minomety a granátomety. Asi nejlepší zbraň, která se do rukou mudžáhidů dostala, byla americká protiletadlová střela *Stinger*³. Díky této střele dokázali povstalci výrazně oslabit do té doby výrazně dominující sovětské letectvo (Horák 2005: 36). Bylo to právě sovětské letectvo, které tvořilo tak velmi výraznou technologickou asymetrii během sovětské okupace Afghánistánu. Pro představu, jen v roce 1980 provedlo letectvo sovětské armády 72 000 bojových vzletů s celkovým náletem 83 000 hodin, při kterých shodilo 7810 bomb (Šiška 2004: 51).

Na výsledku asymetrického konfliktu má velmi vysoký vliv také morálka a vůle jednotlivých aktérů bojovat. To znamená, že ten aktér, který si udrží silnější vůli bojovat a také je ochoten přijmout větší oběti, dosáhne ve většině případů svého cíle. Stejná situace se dle mého názoru odehrála i při sovětské intervenci do Afghánistánu. Morálka sovětských vojáků byla narušována prakticky již od začátku samotné intervence. Jak totiž uvádí Šiška (1999: 21), byli vojáci klamáni a šířily se mezi ně zprávy, že budou na afghánském území pouze krátkodobě. Všichni příslušníci sovětské armády, kteří už se nacházeli na území Afghánistánu nechápali, proč by se měli zúčastňovat bojů proti povstaleckým skupinám a nahrazovat tak práci, kterou měli vykonávat složky pravidelné afghánské armády. Morálka sovětských vojsk byla dosti narušována i v průběhu celé okupace. Dle Dvoretzkyho a Sarina (2001: 107–111) muselo z celkového počtu sovětských vojáků téměř 35 % zajišťovat ochranu komunikací a předsunutých stanovišť. Pro tyto úkoly byly vyčleněny samostatné pluky

³ IM-92A Stinger - americký protiletadlový komplet s infračerveně naváděnou hlavicí, který je schopný obsluhovat pouze jeden člověk (Šiška 1999: 43).

a prapory, které musely po dobu několika měsíců zůstat na svých stanovištích, nejčastěji se nacházejících na vrcholcích kopců, obklopeni povstaleckými skupinami a vzdáleni jeden od druhého. Tyto stanoviště si povětšinou museli vybudovat sami za použití materiálu, který se nacházel kolem nich. U sebe měli pouze zbraně a bojový materiál s tím, že voda a potraviny jim byly dováženy v rozmezí dvou až čtyř týdnů. Je více než jasné, že osamění a nuda v těchto odlehlých oblastech, musely mít velmi negativní vliv na vůli vojáků a jejich morálka musela značně trpět. Netrpěla však pouze morálka a vůle samotných vojáků, ale také Sovětského svazu, který vojáky do Afghánistánu poslal. Jak uvádí Šiška a Sergejev (2010: 51–52), k trvajícím konfliktům se v roce 1986 vyjádřil generální tajemník Komunistická strany Sovětského svazu, který označil situaci v Afghánistánu za „krvácející ránu“. Sovětům se totiž přestala zamlouvat účast na operaci, která nevede k žádnému pozitivnímu výsledku a ještě má velmi negativní vliv na reputaci Sovětského svazu ve světě (Georgiev 2002: 67).

Morálka a vůle afghánských povstalců byla oproti té sovětské na úplně jiné úrovni. Jejich velké odhodlání bojovat se odráží již v jejich povaze, náboženství a historii. Jak uvádí Šiška (2004: 27), již podle starodávných tradic se ústřední moc v Kábulu nevměšovala do záležitostí početných rodů žijících v Afghánistánu, protože tyto rody se jí stejně nepodřizovaly. Jenže po sovětské intervenci se nový režim do této autonomie těchto rodů začal vměšovat, což se samozřejmě setkalo s velkým odporem. Dle Nováka (2008: 18) jsou Afghánci také velmi hrdí, a to i přes jejich značnou chudobu. Jsou hrdí zejména na svou víru a na to, jak úspěšně bránili svoji zemi proti všem okupantům, kteří se pokusili tuto zemi podmanit. Jak uvádí Dvoretzky a Sarin (2001: 62–63), tento vpád do Afghánistánu vyburcoval velmi rozmanitá uskupení tvořící opozici. Tato jednotlivá uskupení však nikdy nebyla příliš jednotná, ale po sovětské intervenci se semkla a vyhlásila

*džihád*⁴. I díky přitažlivosti, jakou pro lid *džihád* představoval, odpor mudžáhidů narůstal a jejich činnost nabývala náboženského významu, který se stal velmi závažný, neboť „mudžáhidům propůjčoval aureolu Alláhových bojovníků angažujících se ve spravedlivém boji za záchranu vlasti a prosazování vůle Nejvyššího“ (Dvoretzky – Sarin 2001: 97). Pro mudžáhidy znamenala válka se sovětským vojskem očistu a obranu své země před agresorem a nenáviděným komunistickým režimem, který chtěl vše zničit a přizpůsobit svým zájmům (Novák 2008: 73–74).

2.3 Strategie využívané jednotlivými aktéry

Strategie, která je využívána jednotlivými aktéry v boji, hraje v rámci asymetrických konfliktů jednu z nejdůležitějších rolí, což se potvrdilo i v případě sovětské okupace Afghánistánu. Proto jsem se na jednotlivé strategie, které se rozhodli aktéři tohoto konfliktu použít, rozhodl zaměřit v samostatné kapitole. Pro povstalce bylo více než jasné, že v případě, kdy by použili nějakou z přímých strategií a postavili se sovětským vojskům v otevřeném konfliktu, byly by jejich šance na úspěch naprosto minimální. Museli co nejvíce využít znalosti afghánského terénu a přizpůsobit svoji strategii místním podmínkám. A těmto podmínkám nejvíce vyhovovala partyzánská strategie neboli guerilla. Jak uvádí Dvoretzky a Sarin (2001: 113–114), bylo partyzánské tažení proti vládním vojskům a zejména sovětským intervenčním vojskům plánováno a realizováno v souladu s ideály islámských ideologů. Samotné bojové operace mudžáhidů se řídily několika zásadami partyzánského boje. Hlavní zásadou bylo vyhýbání se přímému boji s pravidelnou armádou, protože by mohlo dojít k totálnímu zničení vlastních sil a zároveň se snažit co nejvíce využívat momentu překvapení, útočit ze zálohy a převážně v noci. Mezi další zásady patřilo také

⁴ Džihád neboli svatá válka - boj za ochranu islámu (BBC 2009).

uplatňování ideologické propagandy mezi místní obyvatelstvo a vyhýbání se takovým konfliktům, které by mohly vyústit ve vleklou poziční válku. Dle autorů (Dvoretzky – Sarin 2001: 113–114) dokázali povstalci získávat poměrně kvalitní informace o pohybu sovětských vojsk a díky tomu naplánovat překvapivé a hlavně rychlé útoky. Většinou dokázali povstalci napadnout sovětské jednotky již během jejich přesunů na místa, kde měli vykonávat své akce a také během jejich návratu na základny. Jejich cíle byly zpravidla menší sovětské kolony, ale nebáli se ani větších taktických útoků, například na kasárna nebo správní střediska. Podle autorů (Dvoretzky – Sarin 2001: 113–114) dokázali povstalci při takovýchto útocích zkoordinovat formace, které čítaly až dva tisíce mudžáhidů. Vedle vojenských akcí vedli povstalci také velmi dobře psychologickou válku, kdy dokázali mezi sovětské oddíly šířit lživé informace o svých pozicích.

K partyzánskému vedení odboje povstalcům velmi napomáhal i hornatý terén, který velmi dobře znali. Afghánci dokázali tyto hory výborně využít ke svému pohybu a také úkrytům. Jak uvádí Bahmanyar (2008: 13–15), právě jedním z největších problémů se kterým se sovětská vojska setkala, byly jeskyně a tunelové komplexy, které vytvořili Afghánci a využívali je jako své úkryty před leteckým bombardováním nebo dělostřeleckou palbou a zároveň je také vyžívali jako sklady zbraní a munice. Typy těchto jeskyní a tunelů jsou různé, od přírodních převisů a štěrbin, zavlažovacích systémů a studní vytvořených rolníky až po poměrně rozsáhlé komplexy, které byly vytvořeny během sovětské okupace. Tyto jeskynní a tunelové komplexy se nacházejí v oblastech Hindúkušského pohoří Tora Bora a Žávar Kilaj (viz příloha č. 5). Jak si můžeme v příloze všimnout, tyto komplexy byly velmi strategicky umístěny v těsné blízkosti hranic se sousedním Pákistánem, který patřil k největším podporovatelům mudžáhidů v boji proti Sovětům. Mudžáhidi tak mohli bez problémů přecházet hranice z Afghánistánu do Pákistánu a zpět, zároveň mohli dopravovat techniku, která sloužila

k tvoření nových a rozšiřování stávajících jeskynních komplexů (Bahmanyar 2008: 13–15).

Povstalci byli velmi vynalézaví a vytvářeli poměrně promyšlené taktiky útoků ze zálohy. Podle Dvoretzkyho a Sarina (2001: 115) byly tyto útoky prováděny patnácti až sto mudžáhidy, kteří se zaměřovali zejména na sovětské zásobovací kolony. Pro své přepady vybírali taková místa, kde předpokládali, že se budou sovětské kolony zastavovat a odpočívat, protože většinou při těchto příležitostech bylo zabezpečení těchto kolon minimální. Součástí těchto útoků byla i velmi důkladná průzkumnická činnost, kde určovali sílu nepřítele a mapovali okolní terén, jehož znalost byla velmi důležitá pro případný ústup. První fází těchto přepadů bylo vyslání několika neozbrojených mužů přestrojených za místní obyvatele. Ti poté, co zjistili podrobnosti, předali informace ostřelovačům, kteří měli za úkol zničit vojenskou techniku a její doprovod. Současně s tím byl proveden útok menší ozbrojenou skupinkou, která se snažila zamezit ústupu sovětských vojáků. Ve většině případů měli povstalci ještě v záloze další skupinku ozbrojenců, která hlavní útočníky buďto podporovala nebo kryla v případě ústupu.

Povstalcům se také velmi dobře dařilo mást sovětské velení o své síle a poté zejména o své pozici. Povstalci se totiž nikdy nezdržovali na jednom místě déle než čtyřicet hodin a přesouvali se mezi jednotlivými kraji, což výrazně ztěžovalo práci sovětským jednotkám. Tyto přesuny byly vykonávány ve většině případů pouze v noci a ještě ve značné vzdálenosti od hlavních silnic, díky čemu se stávali povstalci prakticky neviditelní (Dvoretzky – Sarin 2001: 118). To, co povstalcům také napomáhalo při vyhýbání se sovětským útokům, ačkoliv se to na první pohled nemusí tak zdát, byla jejich nejednotnost. Jak totiž dále uvádí Bahmanyar (2008: 39), právě velmi rozptýlené skupiny mudžáhidů téměř znemožňovaly sovětské armádě tyto skupiny lokalizovat a zaměřit pro následný útok. V souvislosti s rozptylem povstaleckých skupin, bylo pro sovětskou armádu také velmi

těžké předpovědět a připravit se na možný povstalecký útok. V pozdějším období války, zejména ke konci války v letech 1987–1989 se strategie povstalců zaměřila ve větší míře na boj se sovětskými vzdušnými silami. Velký podíl na tom měl hlavně fakt, že povstalci dostali, v rámci podpory od Spojených států amerických, do výbavy protiletcecký raketový systém *Stinger*, který pro sovětské piloty znamenal velké nebezpečí (Dvoretzky – Sarin 2001: 119).

Sovětské intervenční vojsko se skládalo z několika mohutných motostřeleckých divizí, které byly tvořeny tankovými a dělostřeleckými pluky, ale také vrtulníkovými a letadlovými pluky (Šiška 2004: 25). Všechny tyto útvary spadaly pod velení Čtyřicáté armády, která byla později označena vojenským názvem „Početně omezený kontingent sovětských vojsk na území Afghánistánu“ (Dvoretzky 2001: 105). Organizační struktura sovětské armády ve spojení s tím, že se v podstatě od konce druhé světové války stále připravovala pouze na tradiční způsob boje, tedy souboj pravidelných armád na otevřeném prostoru, vedla k značné nepřipravenosti armády na výše zmíněnou partyzánskou strategii boje (Novák 2008: 80). V souvislosti s výše zmíněným, se sovětská armáda vydala cestou přímé strategie, tedy klasického konvenčního boje, o čemž svědčí i množství a různorodost vojenské techniky spolu s obrovským počtem vojáků vyslaných do Afghánistánu. Dle Horáka (2005: 61) se sovětská Čtyřicátá armáda v letech 1980–1982 zaměřovala hlavně na operace zajišťující kontrolu velkých měst a hlavních komunikačních tahů. Zároveň s tím Sověti podnikali rozsáhlé útoky, které byly podporovány vzdušnými silami. Hlavně tyto vzdušné útoky představovaly pro povstalce značný problém, neboť v tomto období války neměli dostatečné zbraně pro vzdušnou obranu. Díky tomu dokázala sovětská vojska získat kontrolu nad důležitými městy bez většího odporu.

To, s čím se musela sovětská armáda vypořádat, byla velká různorodost krajiny, která se musela přizpůsobovat využití různé vojenské techniky. Jak uvádí Dvoretzky a Sarin (2001: 120), v severovýchodní a východní části Afghánistánu se nachází mohutné hory sahající až do výšky pět tisíc metrů nad mořem. V takovýchto oblastech bylo využití tanků či dělostřelectva velmi omezené a například vrtulníky mohly dle daných směrnic plnit úkoly pouze do omezených výšek. V západní části Afghánistánu již hory nedosahovaly takových výšek a to umožňovalo již většího využití tanků, děl a bojových pěchotních vozidel. V těchto oblastech už mohly být naplno využívány i vrtulníky, které byly jednou z nejsilnějších sovětských zbraní.

V horských oblastech bylo využití vrtulníků nejčastější, protože vrtulníky měly větší šanci na úspěch než jiné typy letecké techniky (Šiška 1999: 32). Vrtulníky se dle autora (Šiška 1999: 32–35) využívaly jak při průzkumných a pátracích letech, tak i pro přímé útoky v horských oblastech a k likvidaci karavan či automobilových kolon, které přivážely převážně zbraně, munici a vojenský materiál ze zahraničí. K nejčastějším útokům vrtulníků docházelo na kolony a karavany, které proudily do Afghánistánu nejvíce ze sousedního Pákistánu. Mezi další operace, při kterých byly vrtulníky nasazovány, patřily například podpůrné akce pro pozemní vojska, přeprava zásob pro pěchotu na těžko dostupná místa a vysazování různých speciálních jednotek na hornatých plošinách. Helikoptéry byly využívány i při evakuaci jednotek při krizových situacích, a proto se jim mezi vojáky často říkalo, jak uvádí autor (Šiška 1999: 35), „andělé spásy“. Mezi časté mise, které vrtulníky plnily, patřilo také zaminovávání oblastí, kdy byly schopné shazovat miny přímo za letu (Šiška 1999: 32–35).

Jak bylo již výše zmíněno, problémy dělala sovětským jednotkám velmi různorodá krajina, která ztěžovala využití klasické strategie konvenčního útoku. Jednotky měly problémy, zejména pokud se dostaly do zalesněných oblastí nebo oáz, kde nemohly účinně využívat obrněnou techniku. Dle

Dvoretzkyho a Sarina (2001: 129–130) byly sovětské útoky daleko úspěšnější v oblastech, kde byla možnost se na útok připravit a postupovat podle předem určených bodů. Jeden z hlavních bodů těchto útoků bylo vést mohutnou dělostřeleckou palbu doplňovanou leteckými nálety na jednotky mudžáhidů a na jejich základny a skladiště. Nato následovalo několik parašutistických výsadek, jejichž členové měli za úkol obsadit strategická místa v okolním terénu a postupně odříznout nepřátelské jednotky a zaútočit na ně. Zároveň zaminovat důležité úseky, které by mohly sloužit mudžáhidům jako únikové cesty. Všechny tyto útoky byly doprovázeny pozorovacími vrtulníky, které měly za úkol zaměřovat pozice nepřítele a navádět tak dělostřelecké a letecké palby. Pokud tuto strategii útoků porovnáme s výše zmíněnou strategií mudžáhidů, naskytne se nám v podstatě ukázkový příklad mocensko-technologické asymetrie v rámci asymetrických konfliktů.

Jak uvádí Šiška a Sergejev (2010: 14), mudžáhidové dokázali vytvářet daleko efektivnější vliv na místní obyvatelstvo než vládní složky. V této souvislosti se sovětská vojska v průběhu okupace Afghánistánu uchýlila ještě k jedné strategii, kterou bychom dle terminologie Arreguín-Tofta (2001: 31) mohli označit za barbarství. Tato strategie nebyla ani tak určena k porážce mudžáhidů, ale měla sloužit primárně jako nástroj k zastavení podpory mudžáhidů od místního obyvatelstva. Podle Alexieva (1984: 2) se sovětská armáda nebála použití ani těch nejzákeřnějších nástrojů a zbraní jaké měla. Začala podnikat kobercové nálety z velkých výšek, ničila celé vesnice, zaminovávala obrovské území a dokonce použila i napalm. Dále dle autora (Alexiev 1984: 2) využívala sovětská armáda i některé z nacistických taktik, kdy popravovala rukojmí, a nebo schovávala bomby do hraček. Tato strategie měla samozřejmě na svědomí obrovské počty civilních obětí, ale kýžený výsledek stejně nepřinesla, neboť po takovýchto útocích se odpor obyvatelstva ještě více zvětšoval.

2.4 Zájmy a vliv nepřímo zúčastněných aktérů

Důležité je také zmínit, že se afghánským mudžáhidům dostalo poměrně velké podpory i od států, které se tohoto konfliktu přímo neúčastnily. Zároveň tato pomoc hrála i značnou roli v boji mudžáhidů proti sovětské armádě, která byla opravdu ve velké materiální přesile. Jak uvádí Novák (2008: 83–84), v podpoře mudžáhidů sehrály největší roli tři státy, a to Pákistán, Spojené státy americké a Saúdská Arábie. První zmíněný stát poskytl mudžáhidům hlavně území, kam se mohli mudžáhidové a uprchlíci z Afghánistánu bezpečně stahovat. Již před sovětskou invazí se některé opoziční skupiny stahovaly na území Pákistánu a po sovětské invazi v roce 1979 došlo k tomu, že Pákistán uznal na svém území existenci sedmi opozičních skupin, které měly mít nárok na výcvik, zbraně a jinou pomoc. Podle autora (Novák 2008: 83–84) to Pákistán učinil z důvodu, aby mohl mít kontrolu nad afghánským odbojem a zároveň redukovat vliv těch Afghánců, kteří měli politické názory v rozporu s pákistánskými zájmy. Pákistán také vnímal komunistický režim v Afghánistánu a následnou sovětskou invazi jako hrozbu, ale zároveň chtěl této situace využít i ve svůj prospěch. Předpokládal totiž, že pokud podpoří afgánský odboj, zajistí si podporu Spojených států a také budoucích afghánských vládců (Novák 2008: 90).

Další zemí, která ve velkém podporovala afghánské mudžáhidy a zároveň velmi ostře odsoudila sovětskou invazi, byly Spojené státy americké. Georgiev (2002: 66) říká, že Spojené státy americké odsoudily sovětskou invazi do Afghánistánu jako „vojenské vměšování do vnitřních záležitostí suverénního státu“ (Georgiev 2002: 66). Zároveň autor (Georgiev 2006: 66) uvádí, že americký prezident Carter označil tuto invazi jako největší ohrožení světového míru od doby druhé světové války. V souvislosti se sovětskou invazí do Afghánistánu také sešlo z ratifikace smlouvy o omezení strategických útočných zbraní SALT II a přerušila se i dodávka obilí do Sovětského svazu. Dle Nováka (2008: 91–92) Spojené státy s podporou

mudžáhidů vůbec neváhaly a prezident James Carter již v roce 1980 uvolnil třicet milionů dolarů na pomoc mudžáhidům. Jedním z dalších důvodů, proč se do této podpory USA zapojily, byla snaha udržet si alespoň nějaký vliv v oblasti Středního východu, protože jak uvádí Horák (2005: 35), USA přišly o svého klíčového spojence v této oblasti, kterým byl Írán. V Íránu totiž proběhla islámská revoluce, kdy se vlády v zemi ujal ajatolláh Chomejní, který byl zaměřen silně protiamericky. Pro USA tím došlo k zmenšení počtu států na jižních hranicích Sovětského svazu, které by byly ochotny s nimi spolupracovat. K důvodu americké podpory afghánského odboje se také vyjádřil Carterův poradce pro otázky národní bezpečnosti Zbigniew Brzezinski, který dle Nováka (2008: 92) vypracoval pro svého prezidenta analýzu, ve které se zmiňuje o tom, že během války ve Vietnamu umírali američtí vojáci, ale teď se role vyměnily a měli by umírat naopak vojáci sovětští. Brzezinski (cit. dle Novák 2008: 92) se také vyjádřil, že „[n]aším cílem je učinit pro Sověty okupaci v Afghánistánu tak nákladnou a bolestnou, jak jen to bude možné. Znamená to dát rebelům peníze, léky, zbraně a technickou pomoc“.

Nutno je také podotknout, že poměrně velká část vojenské techniky, od Spojených států na podporu mudžáhidů, musela být povstalcům posílána přes území jiných států. To bylo takto vykonáváno s ohledem na morální zásady islámských fundamentalistů v opozičních hnutích, protože pro ně bylo nepředstavitelné přijmout pomoc přímo od USA (Dvoretzky – Sarin 2001: 81). S nástupem Ronalda Reagana do funkce prezidenta USA se výdaje na pomoc povstalcům ještě více zvýšily a celkové částka, která byla poskytnuta Pákistánu na podporu afghánských mudžáhidů se vyšplhala až do výše 3,2 miliardy dolarů (Novák 2008: 92). Dle Nováka (2008: 92) to bylo zapříčiněno tím, že Reagan prosazoval tvrdou politiku vůči komunismu a Sovětskému svazu prakticky po celém světě a také, na rozdíl od svého předchůdce, odmítl vést se Sovětským svazem politické dialogy. Jedna z klíčových událostí v podpoře mudžáhidů přišla dle Šišky (1999: 44–45)

v dubnu 1986, kdy vydal Reagan nařízení, aby byl mudžáhidům poskytnut určitý počet raket *Stinger*. O poskytnutí *Stingerů* se uvažovalo již dříve, ale armáda USA a CIA se obávaly, že by tyto rakety mohla získat sovětská armáda a vytvořit jejich kopie. Dříve než však byly rakety dodány přímo mudžáhidům, museli být vyškoleni pákistánští instruktoři, kteří dále učili obsluhu raket přímo mudžáhidy. Následné nasazení těchto raket v boji se projevilo nejvíce v počtu sestřelů sovětských vrtulníků, což sovětské armádě výrazně ztěžovalo jejich další nasazení. Jak dále uvádí sám autor (Šiška 1999: 45), poté co mudžáhidové dostali do výzbroje rakety *Stinger* by se dalo konstatovat, že „doslova obrátili směr, kterým se válka předtím ubírala“.

Poslední zemí z této „velké trojky“ je Saúdská Arábie, která vnímala svoji pomoc afghánským mudžáhidům jako povinnost podpořit muslimy ohrožované komunismem a bezbožným ateismem. Saúdská Arábie se vůči komunismu a Sovětskému svazu vymezovala natolik, že se žádnými komunistickými zeměmi neudržovala jakékoliv diplomatické vztahy (Novák 2008: 93). Pro Saúdskou Arábii nebyl problém poskytnout mudžáhidům velkou finanční pomoc, díky jejímu bohatství, a jak uvádí Dvoretzky a Sarin (2001: 79), například v roce 1985 poskytla Saúdská Arábie na výzbroj povstalců 200 milionů dolarů.

Za zmínku také stojí to, že během sovětské okupace poskytoval mudžáhidům pomoc i Usáma bin Ládín, který v Pákistánu vytvořil rekrutační středisko pro mudžáhidy, podílel se na budování silnic, ubytoven pro mudžáhidy, skladů zbraní a dokonce také financoval nemocnici, která sloužila pro ošetřování zraněných povstalců (Novák 2008: 91).

Byly to právě Spojené státy americké, které měly ve výsledku na vývoj tohoto konfliktu značný vliv. Tento vliv byl dán finanční a materiální podporou afghánských povstalců, díky které mohli povstalci sovětským vojskům mnohem efektivněji vzdorovat. Jak uvádí Šiška (2004: 192), byly to

ztráty na životech a neschopnost držet krok ve zbrojení se Spojenými státy, s čím se Sověti nedokázali vypořádat. Zároveň se nedokázali vypořádat ani se špatně organizovanými skupinami afghánských skupin, které jim dokázaly vzdorovat téměř deset let. Dle Georgieva (2002: 68) se Sověti snažili v roce 1988 podniknout v Afghánistánu ještě několik politických kroků, které měly stabilizovat vládu a komunistický režim, ale pokaždé se setkali s odporem. Proto se jediným možným východiskem stal odsun sovětských vojsk z Afghánistánu. V dubnu 1988 byla v Ženevě podepsána dohoda o stažení sovětských vojsk z Afghánistánu, jejímiž garanty se stal Sovětský svaz a Spojené státy americké. Součástí této dohody byla i doložka, že pokud by se Sovětský svaz rozhodl vojensky podporovat kábulské vedení i po stažení svých vojsk, mohou Spojené státy podporovat afghánskou opozici ve stejné míře. Stahování sovětských vojsk započalo již v květnu téhož roku a v únoru 1989 překročili poslední vojáci afghánskou hranici, čímž definitivně skončila sovětská okupace Afghánistánu.

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo zkoumat asymetrickou povahu konfliktu mezi Sovětským svazem a afghánskými mudžáhidy. Odpověď na stanovené výzkumné otázky: „V čem spočívala asymetričnost tohoto konfliktu?“ a „Jak je možné, že sovětská armáda s obrovskou vojenskou přesilou a vybavena těžkou technikou si nedokázala poradit s afghánským odbojem, který tvořili z velké části pouze rolníci a pastýři?“ je uvedena v následujícím textu.

Sovětská vojska intervenovala do Afghánistánu s cílem udržet komunistickou vládu ve funkci a zároveň podpořit tamní afghánskou armádu v boji proti povstaleckým skupinám. V Afghánistánu se však setkala s takovým typem odporu, na který do té doby nebyla zvyklá. Sovětská armáda se od konce druhé světové války připravovala na tradiční boj pravidelných armád v otevřeném prostoru, ale v Afghánistánu ji čekal soupeř, který byl svou povahou boje zcela odlišný od povahy boje Sovětského svazu.

I přestože je téměř každý ozbrojený konflikt svou povahou více či méně asymetrický, chápeme v dnešní době pojem asymetrický konflikt jako konflikt, ve kterém proti sobě stojí na jedné straně pravidelná armáda státu či koalice států a na straně druhé nestátní ozbrojená skupina či skupiny. S takovýmto druhem konfliktů jsme se již mohli setkat v minulosti, avšak do popředí zájmu se tento pojem dostává až s vývojem konfliktů převážně v období druhé poloviny 20. století. Jak nám totiž tyto konflikty ukázaly, již není pravidlem, že ten, kdo má větší a technologicky vyspělejší armádu, v konfliktu zvítězí. Nejspíše i z tohoto důvodu se problematikou a definicemi asymetrických konfliktů začaly zabývat zejména americké vojenské a vládní instituce.

V asymetrických konfliktech dochází ke střetu dvou proti sobě bojujících stran s velmi výraznými nerovnostmi. Na jedné straně stojí státní aktér

s početnou a velmi dobře vyzbrojenou armádou, kdežto na druhé straně se většinou nachází nestátní aktér, který oproti tomu státnímu zaostává jak v počtu ozbrojenců tak i jejich výzbrojí. K tomu, aby se slabší nestátní aktér mohl co nejefektivněji bránit v souboji s výrazně silnějším aktérem, musí se vyvarovat přímému střetu a uchýlit se k nekonvenčním strategiím boje. Důležité je také podotknout, že cílem slabšího aktéra není vojensky porazit svého nepřítele, ale snažit se co nejvíce podlomit jeho vůli a zájem v konfliktu pokračovat. Aby toho slabší aktér dosáhl, využívá nejčastěji strategii guerillového odboje nebo terorismu. V souvislosti s tím se slabší aktér snaží co nejvíce vyhýbat pravidlům hry silnějšího aktéra, usiluje o co největší podporu obyvatelstva a důležitou roli hraje také čas, kdy intenzita útoků slabšího aktéra bývá poměrně nízká, čímž opět dochází k nabourávání vůle silnějšího aktéra, který usiluje o co nejrychlejší konec konfliktu v jeho prospěch.

Střet sovětských intervenčních vojsk s povstaleckými skupinami v Afghánistánu jsem na základě výše zmíněných podmínek vyhodnotil jako asymetrický konflikt, neboť zapadá do jeho definičního rámce. Sovětská armáda je státní armádou, která po příchodu do Afghánistánu disponovala mnohonásobně technologicky vyspělejší technikou než její soupeř, kterým byly nestátní povstalecké skupiny, bojující proti komunistické vládě v Afghánistánu. Tím došlo zároveň i k naplnění prvního předpokladu asymetrického konfliktu. Dalším předpokladem asymetrického konfliktu je také rozdílná organizační struktura jednotlivých aktérů, která se v případě sovětské intervence do Afghánistánu také potvrdila. Struktura sovětského vojska byla pevně daná, tak jak to bývá ve většině pravidelných armád. Armáda byla tvořena pluky, divizemi, prapory a rotami, které spadaly pod jednotné velení 40. armády. Na rozdíl od povstaleckých skupin, které byly zpočátku velmi nejednotné a nekoordinované. Nutno podotknout, že se v průběhu konfliktu začaly tyto skupiny spojovat a zakládat větší oddíly s jistou mírou určitého stupně organizace, avšak i přesto byl těchto oddílů

poměrně velký počet, díky čemuž byla v organizační struktuře stále značná asymetrie.

Ovšem za klíčové asymetrické aspekty tohoto konfliktu jsem zvolil mocensko–technologické rozdíly, rozdíly ve vůli aktérů a nejvíce jsem se pak věnoval rozdílným strategiím, které aktéři využily a které nám nejlépe demonstrují asymetrii tohoto konfliktu. Mocensko–technologické rozdíly byly patrné již od první chvíle, kdy sovětská armáda překročila afghánské hranice. Zde bych ovšem poznamenal jeden faktor, který je v rozporu s tradičním předpokladem asymetrických konfliktů, a to, že silnější aktér disponuje početnějšími jednotkami. V případě sovětské intervence do Afghánistánu se tento předpoklad nepotvrdil, neboť počty mudžáhidů byly v průběhu konfliktu vyrovnané či dokonce převyšovaly sovětská vojska. Ovšem v rámci technologických rozdílů se již asymetrický předpoklad potvrdil, protože obrovské množství vojenské techniky sovětské armády, která zahrnovala velmi různorodý arzenál zbraní, vozidel i letecké techniky se nemohl měřit se zbraněmi, kterými z počátku mudžáhidové disponovali. Většina zbraní povstaleckých skupin pocházela ještě z první světové války. V průběhu konfliktu se sice výzbroj mudžáhidů značně zlepšovala díky zahraniční podpoře, ale prakticky po celou dobu trvání konfliktu byla technologická převaha na straně sovětské armády.

Vůle obou aktérů byla po dobu konfliktu také velice rozdílná, avšak zde byla pozitivně nakloněna na stranu mudžáhidů. Mudžáhidové po celou dobu konfliktu vykazovali obrovskou míru odhodlání a sebeobětování s cílem postavit se nenáviděnému agresorovi za každou cenu. Jejich vůle byla z největší části hnána jejich vírou, tedy islámem a nenávisť vůči komunismu, který se začal vměšovat do jejich, tak ceněné, svobody. Naproti tomu morálka na sovětské straně trpěla již od samotných začátků sovětské intervence, kdy se sovětské vojáky nechápali, proč by měli bojovat s povstalcí místo afghánské armády. Špatná morálka sovětských vojáků pokračovala

poté i v průběhu konfliktu, na čemž měla velký podíl i nehostinná afghánská příroda, ve které museli sovětští vojáci plnit jak fyzicky tak i psychicky náročné operace.

Patrně největší podíl na asymetričnosti tohoto konfliktu měla strategie, kterou využili jednotliví aktéři. Sovětský svaz jakožto pravidelná, dobře vyzbrojená armáda se uchýlil k tradiční strategii konvenčního útoku. Využíval převážně mohutné dělostřelecké útoky v kombinaci s leteckými nálety. Právě využití vzdušných sil bylo největší zbraní sovětské armády, jelikož mudžáhidové neměli žádné letectvo a v počátcích konfliktu ani žádné protiletadlové zbraně. To se ovšem změnilo s masivní finanční a materiální podporou, kterou mudžáhidům poskytovali hlavně Spojené státy americké a Pákistán. S tím se jim do rukou dostávaly modernější zbraně a zejména pak i protiletadlové rakety, díky kterým dokázali potlačit sovětskou vzdušnou nadvládu a trochu vyrovnat technologické rozdíly. Nicméně jejich strategie boje zůstávala i tak téměř nezměněna. Snažili se být pro svého nepřítele co nejvíce neviditelní, vyhýbali se přímým střetům a podnikali nepředvídatelné útoky, které cílily hlavně na zásobovací karavany. V rámci strategie povstaleckých skupin byla výhodou právě i jejich značná nekoordinovanost, která činila sovětským vojskům velké problémy s lokalizací těchto skupin. Velkou roli sehrál také vliv povstaleckých skupin na místní obyvatelstvo, které poskytovala mudžáhidům velkou podporu. Pokud se tedy podíváme na výše zmíněnou povstaleckou strategii boje, lze říci, že zapadala do definičního rámce guerillové strategie. Sovětská armáda se také rozhodla využít strategii zastrasování neboli barbarství, kdy použila například chemické útoky nebo kobercové bombardování celých vesnic. Touto strategií chtěli Sověti zastrasit místní obyvatelstvo a odradit ho od podpory povstalců, avšak výsledek byl naprosto opačný, zvedla se ještě větší vlna odporu. Tyto rozdílné strategie jednotlivých aktérů opět naplňují předpoklad asymetrického konfliktu.

I přesto, že sovětská vojska disponovala mohutnou technologickou přesilou, nedokázala si poradit s nepřítelem, který se rozhodl bránit svou svobodu a svou zem za každou cenu. Navíc využil takovou strategii boje, na kterou nebyla sovětská armáda připravena. A ve spojení s dokonalým strategickým využitím znalostí afghánské krajiny dokázal nabourávat sovětskou vůli tak dlouho, dokud Sovětský svaz nevyhodnotil tuto situaci jako bezvýchodnou a byl donucen všechna vojska z Afghánistánu stáhnout. Musíme však podotknout, že se tento konflikt odehrával na pozadí studené války a tak měla podpora od Spojených států amerických značný vliv na schopnost afghánských povstalců vzdorovat. Otázkou tedy zůstává, jaký by byl výsledek tohoto konfliktu bez amerického zásahu.

SEZNAM LITERATURY

Alexiev, A. (1984). *The War in Afghanistan: Soviet Strategy and the State of the Resistance* [nepublikováno].

Arreguín-Toft, I. (2001). How the Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflict. *International Security* 26 (1), s. 93–128.

Arreguín-Toft, I. (2005). *How the Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflict* (New York: Cambridge University Press).

Arnold, A (1985). *Afghanistan. The Soviet Invasion in Perspective* (Stanford, Hoover Institution Press).

Bahmanyar, M. (2008). *Jeskyně v Afghánistánu 1979-2004: Horské pevnosti mudžáhidů, Tálibánu, al-Káidy* (Praha: Grada).

BBC (2009). *Jihad* (http://www.bbc.co.uk/religion/religions/islam/beliefs/jihad_1.shtml, 12. 4. 2017).

Brandt, A. (2014). Afghanistan Fiasco. *Military History* 30 (5), s. 44–53.

Cassidy, R. M. (2002). Why Great Powers Fight Small Wars Badly. *Military Review* 82 (5), s. 41.

Eichler, J. (2004): Asymetrické války. *Vojenské rozhledy* 13 (45), s. 17-25.

Feifer, G. (2009). *Velký Hazard: Sovětská Válka v Afghánistánu* (Praha: Slovart s.r.o.).

Georgiev, J. (2002). Historické souvislosti sovětské invaze do Afghánistánu. *Mezinárodní vztahy* 1, s. 58–72.

Grau, W. L. (2015). Securing the Borders of Afghanistan During the Soviet-Afghan War. *Journal of Slavic Military Studies* 28, s. 414–428.

- Horák, S. (2005). *Afghánský konflikt* (Praha: Public History).
- Krásný, A. (2003). Pohledy na asymetrii v operacích. *Obrana a Strategie* 3 (2), s. 77–88.
- Kissinger, H. A. (1969). The Vietnam Negotiations. *Foreign Affairs* 47 (2), s. 211–234.
- Mack, A. (1975). Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict. *World Politics* 27 (2), s. 175–200.
- Marek, J. (2006). *Dějiny Afghánistánu* (Praha: Lidové noviny).
- Mareš, M. (2004). Vymezení pojmů terorismus, válka a guerilla v soudobé bezpečnostní terminologii. *Obrana a Strategie* 4 (1), s. 19–32.
- McKenzie, K. (2000). *The Revenge of the Melians: Asymmetric Threats and the Next QDR* (National Defence University: Washington D.C.)
- Mearsheimer, J. (1983). *Conventional Deterrence* (Cornell University Press: Ithaca).
- MVČR (2009). *Definice pojmu terorismus* (<http://www.mvcr.cz/clanek/definice-pojmu-terorismus.aspx>, 2. 3. 2017).
- Novák, M. (2008). *Džihád proti Kremlu. Sovětská válka v Afghánistánu a zrod Al-káidy* (Praha: Epoque).
- Payind, A. (1989). Soviet-Afghan Relations from Cooperation to Occupation. *International Journal of Middle East Studies* 21 (1), s. 107–128.
- Sarin, O. – Dvoretzky, L. (2001). *Afghánský syndrom: Sovětský Vietnam* (Brno: Jota).

Souleimanov, E. (2006): Terorismus ve světle geneze ideologie a technologie asymetrických konfliktů. In: Souleimanov, E. (ed.): *Terorismus. Válka proti státu*. (Eurolex Bohemia: Praha), str. 13-65.

Šiška, J. F. (1999). *Afghánistán – Moskevský Vietnam. Prokletá válka* (Olomouc: Votobia).

Šiška, J. F. (2004). *Bojiště Afghánistán: sovětsko-afghánský válečný konflikt* (Cheb: Svět křídel).

Šiška, J. F. – Sergejev, S. F. (2010). *Vrtulníky proti mudžáhedínům: sovětsko-afghánský válečný konflikt 1979-1989: vrtulníky na bojišti* (Cheb: Svět křídel).

The White House (1997). *A National Security Strategy for a New Century* (Washington D.C.: The White House)

UNMAS (2017). *Afghanistan* (<http://www.mineaction.org/programmes/afghanistan>, 25. 2. 2017).

US Department of Defence (1997). *Report of the Quadrennial Defence Review* (Washington D.C.: US department of Defence).

Valenta, J. (1980). From Prague to Kabul: The Soviet Style of Invasion. *International Security* 5 (2), s. 114–141.

Volner, Š. (2007). Asymetrické války. *Vojenské rozhledy* (3), s. 15–26.

RESUMÉ

Despite the fact that almost every armed conflict is more or less asymmetric by its nature, asymmetric conflict as a term in international relations theory is usually construed as a situation when there is a regular army of a state (or a coalition of states) on one side and a non-state armed group (or groups) on the latter. The level of armament, training and professionalism of the two fighting sides of asymmetric conflict is usually very different. While the state actor controls a large well-armed army, the non-state actor has only limited number of fighters whose military equipment is of much lower quality. The main aim of the weaker actor is not to defeat the stronger enemy on the battlefield, but to undermine his will, enthusiasm and interest to fight. Terrorism and guerrilla warfare are usually among the most common tools how to achieve such objective.

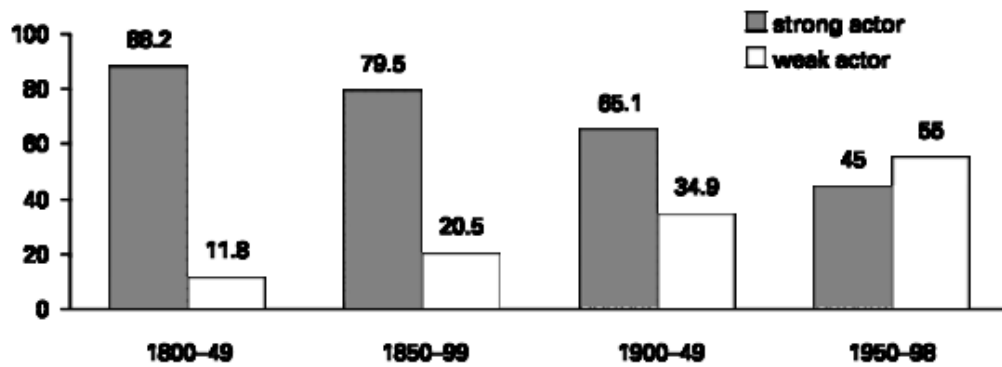
The clash between the Soviet army and rebel troops in Afghanistan was assessed as an asymmetric conflict because it fits into the definition framework described above. Rebel groups which were fighting the communist government and consisted of shepherds and peasants faced the Soviet army that intervened in Afghanistan and possessed advanced technologies and incomparably higher number of soldiers.

The objective of this bachelor thesis is to answer the research question that is focused on what aspects made the conflict in Afghanistan asymmetric and how it was possible that the Soviet army, armed with heavy technique, was not capable of dealing with the resistance of shepherds and peasants. The answer to these questions is suggested throughout the thesis by several facts. First, the Soviet technological superiority was overcome by immense determination of Afghani rebel fighters to defend independence and the country itself against Soviet invaders for any cost. Second, the rebel fighters used such a strategy of fighting which the Soviet army did not expect and was not ready for it. The key element of the strategy was a perfect

knowledge of landscape of Afghanistan which helped the Afghani rebel troops to take advantage of appropriate positions and avoid vulnerable spots. And finally, the will of Afghani rebels to resist and fight was strong enough to force the Soviet Union to evaluate the situation in Afghanistan as desperate and withdraw its troops from the country.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Procentuální vítězství silných a slabých aktérů v rámci asymetrických konfliktů v letech 1800–1998

Zdroj: (Arreguín-Toft 2001: 97)

Příloha č. 2: Očekávané výsledky konfliktů na základě strategických interakcí

		weak actor strategic approach	
		direct	indirect
strong actor strategic approach	direct	strong actor	weak actor
	indirect	weak actor	strong actor

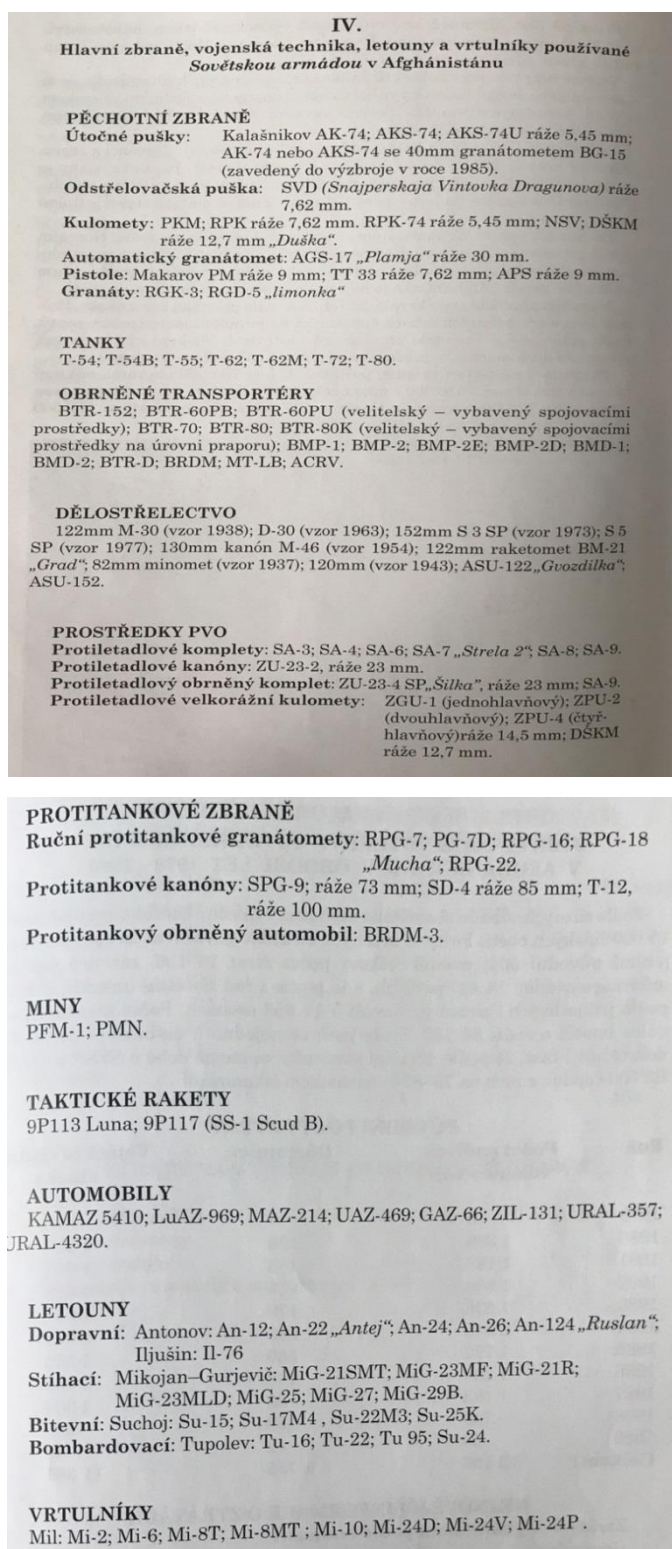
Zdroj: (Arreguín-Toft 2005: 39)

Příloha č. 3: Sovětská invaze do Afghánistánu

Zdroj: (Brandt 2014: 51)

Příloha č. 4: Hlavní zbraně, vojenská technika, letouny a vrtulníky používané Sovětskou armádou v Afghánistánu

Zdroj: (Šiška 2010: 208–209)

Příloha č. 5: Jeskynní komplexy Tora Bora a Žávar Kilaj v Afghánistánu

Zdroj: (Bahmanyar 2008: 7)